

ДИПЛОМАТИЈА СВЕОБУХВАТНЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ОРГАНИЗАЦИЈА ЗА ЕВРОПСКУ БЕЗБЕДНОСТ И САРАДЊУ

Мирослав Глишић

Министарство одбране Републике Србије,
Управа за међународну војну сарадњу

У раду се разматра дипломатија свеобухватне безбедности под окриљем Конференције, односно Организације за европску безбедност и сарадњу. Најпре је садржајно и по својим специфичностима анализиран појам дипломатије свеобухватне безбедности, а затим су представљени и њени појавни облици у пракси међународних односа. Дипломатија свеобухватне безбедности у региону од Ванкувера до Владивостока проматрана је кроз читав развојни пут КЕБС-а, односно ОЕБС-а. Анализом усвојених докумената издвојени су главни садржаји, димензија свеобухватне безбедности и улога цивилног друштва у решавању појединих питања која се на те садржаје односе, имајући у виду да је основна карактеристика дипломатије свеобухватне безбедности њена социјетална природа. Међу многим познаваоцима међународних односа постоји сагласност да је управо друштвена природа дипломатије свеобухватне безбедности у процесу КЕБС-а била основни покретач мирних промена у региону од Ванкувера до Владивостока и да је као таква довела до окончања Хладног рата без сукоба глобалних размера.

Кључне речи: *дипломатија, безбедност, сарадња, цивилно друштво, КЕБС, ОЕБ.*

Увод

Дипломатија свеобухватне безбедности, развијана кроз Конференцију о Европској безбедности и сарадњи (КЕБС), а од почетка 1995. године под окриљем Организације за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), усмерена је на очување мира међу државама учесницама. Од самог настанка КЕБС-а, очување мира било је засновано на: пуном поштовању основних људских права и слобода, укључујући и права припадника националних мањина, за које је свака држава одговорна и свом друштву и другим државама

учесницама; доследном извршавању свих преузетих обавеза, утврђених преговорима и усвојених општом сагласношћу; економској и еколошкој солидарности; међусобној сарадњи; као и недељивој безбедности, која не допушта ниједној држави учесници да јача своју безбедност на штету других.

Посебност дипломатије свеобухватне безбедности у геополитичкој области КЕБС-а/ОЕБС-а од самог зачетка била је укљученост у дипломатски процес друштава држава учесница, попут разнородних невладиних организација, активистичких група и мрежа подржавалаца (*advocacy networks*), мрежа академских и истраживачких институција, масовних медија и појединаца, а не само влада. Циљ дипломатије свеобухватне безбедности био је, уз националну и заједничку безбедност свих држава учесница, и остварење индивидуалне безбедности, безбедности сваког појединца у геополитичкој области коју чине територије држава учесница дипломатског процеса КЕБС-а, данас ОЕБС-а.

Укљученост друштава држава учесница у дипломатски процес КЕБС-а, потом ОЕБС-а, померили су дипломатију свеобухватне безбедности од традиционалних пракси и схватања дипломатије као „дијалога међу државама“ ка праксама и новим замислима „социјеталне“ дипломатије. Њу граде праксе представљања, комуникације и учешћа у удруженом управљању међународним поретком и његовом мирном прилагођавању како укључених држава, тако и њихових друштава. Најкраће би се, у односу на праксе класично схваћене дипломатије, као „дијалога међу државама“, „социјетална“ дипломатија могла одредити као „дијалог међу државама; друштвима и државама; и друштвима и друштвима“.

Делотворност дипломатије свеобухватне безбедности показује се у две равни. Прво, дипломатија свеобухватне безбедности, у оквиру дипломатског процеса КЕБС-а, била је једно од најважнијих средстава мирне промене хладноратовског система и споразумног окончања проблема који су изазвали избијање Хладног рата у Европи. Друго, после окончања Хладног рата дипломатија свеобухватне безбедности била је усмерена на управљање променама и успостављање новог поретка у геополитичкој области КЕБС-а/ОЕБС-а, стварањем заједнице безбедности. Заједница безбедности је институционални облик искључивања замисливости, очекивања, припремања и предузимања организованог насиља као средства решавања напетости и спорова међу државама и друштвима која јој припадају.

Дипломатија свеобухватне безбедности

Појам „дипломатија“ налази се у употреби дуже време. Слање носилаца порука и преговарање јављају се још са првим контактима међу најпримитивнијим друштвеним заједницама. Настао је од грчке речи „*diploma*“, која означава акт суверена пресавијен надвоје. Током историје, преко подељене Грчке, централизованог Римског царства и трговачке Венеције, ства-

рали су се услови за настанак модерне дипломатије. Без обзира на дуг период егзистирања дипломатије у пракси међународних односа, приликом њеног дефинисања постоји више различитих приступа:¹ (1) изједначавање дипломатије са спољном политиком; (2) изједначавање дипломатије са техникама спољне политике; (3) поистовећивање дипломатије са међународним преговарањем; (4) посматрање дипломатије искључиво као делатности дипломата. У даљем тексту приказано је неколико од мноштва различитих начина поимања дипломатије која се могу наћи у расположивој литератури.

Угледни теоретичар међународних односа, реалиста Ханс Моргентау, под дипломатијом подразумева креирање и спровођење спољне политике.² У својој књизи *Дипломатија савремени систем*, Бранимир Јанковић дефинише дипломатију: „Дипломатија је, *grosso modo* узевши, вођење спољне политике једне или више држава“.³ *Политичка енциклопедија* одређује дипломатију као: „... средство општења између субјеката међународног права који одражавају између себе дипломатске односе“,⁴ док *Совјетски дипломатски речник* дефинише дипломатију као: „Технички инструмент спровођења спољне политике“.⁵ Борис Кривокапић у *Лексикону међународног права* истиче да је дипломатија: „(1) средство општења између субјеката међународног права, које подразумева употребу међународним правом допуштених дипломатских поступака и метода; (2) спољна политика одређене државе; (3) скуп лица која раде у дипломатској служби неке земље; (4) скуп лица која обављају дипломатске послове и задатке у дипломатским мисијама одређене земље у другим државама; (5) вештина заступања државе и вођења јавних и тајних преговора“.⁶ Случај да се дипломатија посматра као делатност дипломата може се наћи у *Oxford English Dictionary*, где стоји да је анализирани појам „посао или умеће дипломата“.⁷

Приметни су и различити приступи дефинисања дипломатије у смислу да ли она има обележја научне дисциплине, или је само вештина. Већина наведених дефиниција дипломатију доживљава као вештину. Међутим, неки аутори дефинишу дипломатију и као научну дисциплину. У књизи *Дипломација*, Павле Каровић наводи: „Дипломација је наука јер спада у међународно право, у коме представља једну од најважнијих грана. Дипломација је исто тако и вештина, јер представља способност уређивања, управљања

¹ Детаљније у: Radovan Vukadinović, *Politika i diplomacija*, Zagreb, Politička kultura, 2004, 81.

² Наведено према: *Ibid.*

³ Славољуб Ђера Петровић, *Дипломатски практикум*, Београд, D.T.A. TRADE, 2001, 15.

⁴ Ђорђе Мирковић, уред., *Политичка енциклопедија*, Београд, Савремена администрација, 1975, 161.

⁵ Наведено према: Radovan Vukadinović, *op.cit.*, 81.

⁶ Наведено према: Славољуб Ђера Петровић, *op. cit.*, 16.

⁷ Наведено према: Radovan Vukadinović, *op. cit.*, 81.

и праћења политичких послова у иностранству, на основу традиције, обичаја, формалности, навике и поглавито интереса“.⁸

На основу изнетих значења може се прелиминарно закључити да је реч „дипломатија“, од првобитног значења које је подразумевало слање носиоца порука и преговарање, еволуирала у систем знања, правила, принципа и закона којима се пројектују и достижу унапред дефинисани циљеви субјекта међународних односа у међународној политици.

За разлику од дипломатије, свеобухватна безбедност уведена је у праксу и теорију међународних односа много касније. Према Војину Димитријевићу, потреба за безбедности заснива се на тежњи ка предвидљивости, извесности у погледу судбине најважнијих добара и вредности којима личност и ужа или шира заједница располажу или стреме.⁹ Другим речима, појам *безбедност* потиче од префикса „без“ (непостојање, одсуство) и речи „беда“ (велико сиромаштво, положај који изазива презир, невоља, несрећа, зло) и представља стање оног који је заштићен од опасности, осигуран, сигуран и безопасан.¹⁰ На основу искуствених опажања може се рећи да она као таква и егзистира у пракси.

Међутим, у теорији међународних односа постоје различити приступи у дефинисању појма безбедности. Имајући у виду реалне показатеље крупних промена у обиму, садржају и методу сарадње и сукобљавања интереса и воља између држава и осталих субјеката међународних односа насталих након Хладног рата, може се аргументовано говорити о потреби редефинисања појмовно-категоријалног апарата из домена теорије међународних односа. Изнети став односи се и на појам „безбедности“. Прецизно дефинисање појма безбедности захтева одговор на четири питања:¹¹ (1) Ко је или шта је објекат безбедности? (2) Каква је природа претње? (3) Ко је одговоран (ко се стара) за безбедност? (4) Којим се поступцима, средствима и начинима достиже, чува и унапређује безбедност? Одговори на наведена питања су различити у различитим теоријама међународних односа. Реализам се базира на претпоставци да је светска политика у суштини непомирљива борба међу државама, од којих свака гледа сопствени интерес за премоћ и положај у условима анархије, при чему свака од конкурентских држава тежи за остварењем сопствених националних интереса. Либерализам

⁸ Наведено према: Славољуб Ђера Петровић, *op. cit.*, 15.

⁹ Војин Димитријевић, *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, Савез удружења правника Југославије, 1973, 7.

¹⁰ Светлана Станаревић и Филип Ејдус, ур. *Појмовник безбедносне културе*, Београд, Центар за цивилно-војне односе, 2009, 14.

¹¹ Terry Terriff, *Security Studies Today* (Cambridge: Polity, 1999), наведено према: Драган Симић, *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Београд, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, 2002, 22.

је теорија заснована на нади да примена разума и универзалног морала на међународне односе може довести до сређенијег, праведнијег и кооперативнијег света и да се међународна анархија и рат могу држати под контролом путем институционалних реформи које дају овлашћења међународним законима и организацијама. Социјални конструктивизам, као либерално-реална теорија, подразумева да су државе заинтересоване само за своје националне интересе главни актери светске политике. Међутим, њихови поступци нису одређени анархијом, већ дају простор за еволуцију праксе сарадње.

У односу на наведено, државе своју и међународну безбедност могу достићи на различите начине: (1) развијају индивидуалне капацитете да се одбране од евентуалне агресије – национална одбрана; (2) обезбеђују се једна од друге кроз успостављање поверења – колективна безбедност; (3) узајамно пружају помоћ ради обезбеђења од одређеног или неодређеног противника – колективна одбрана; (4) обезбеђују се једна од друге развијањем заједничког идентитета – заједничка безбедност и (5) сарадњом у области безбедности која се реализује изградњом појединачне безбедности, осигурањем колективне одбране и колективне безбедности, као и унапређењем и пројектовањем стабилности – кооперативна безбедност.

Свеобухватна безбедност подразумева да се национална одбрана, колективна безбедност, колективна одбрана, заједничка и кооперативна безбедност посматрају истовремено кроз више димензија (политичку, војну, људску, економску, социјалну, здравствену, еколошку, енергетску...). У расположивој литератури приказане димензије представљају се и као компоненте свеобухватне безбедности и означавају са политичка безбедност, војна безбедност, хумана безбедност (безбедност појединца), енергетска безбедност итд. Свеобухватна безбедност почиње интензивно да се развија након окончања Хладног рата у условима гранања безбедности, на већ описани начин, као и представљањем безбедности као поља интересовања многих научних института и факултета. У литератури о међународним односима бивши шведски премијер Улоф Палме представљен је као један од првих који је приметио значај свеобухватне безбедности. Наиме, Комисија о разоружању и питањима безбедности, која је формирана 1981. године и на чијем је челу био Улоф Палме, саставила је извештај у коме је дата идеја заједничке безбедности, која треба да буде достигнута кроз сарадњу у многим областима, а не победом у нуклеарном рату или ослањањем на нуклеарно одвраћање.¹²

Како запажа Џејмс Шијунг, свеобухватна безбедност није само модерна реч зујалица за академску јавност и стратегије из фотелје, већ она свесно

¹² Olaf Palme Commission, *Common Security: A Blue Print for Survival*, New York, Simon & Schuster, 1982, Report of the Commission Disarmament and Security Issues.

улази у процес планирања државне политике.¹³ Томе иде у прилог чињеница да је Пентагон 1998. године издао *Стратегију безбедности за Источну Азију – регион Пацифика*, где се, између осталог, појављује и поглавље под називом *У потрази за свеобухватном безбедношћу: транснационални безбедносни изазови за 21. век*. У том поглављу свеобухватна безбедност задржава пажњу на појавама као што су:¹⁴ (1) тероризам; (2) уништавање животне средине; (3) заразна обољења, (4) шверц дроге; (5) енергија; (6) хуманитарна питања.

Ради потпуног сагледавања дипломатије свеобухватне безбедности, корисно је концепт свеобухватне безбедности упоредити са традиционалним концептом националне безбедности који се односи само на државу. У даљем тексту следи кратки приказ огледа свеобухватне наспрам традиционалне националне безбедности, који је извео Џејмс Шијунг.¹⁵

До краја Хладног рата национална безбедност била је фокусирана на војну одбрану државе. За разлику од свеобухватне безбедности, традиционални концепт националне безбедности садржи две изричите карактеристике. Прво, безбедност је сразмерна са опстанком државе у систему светске политике коме је својствена анархија и држава је централна јединица анализе. Друго, разумевање размештаја војних снага и њихових способности кључно је начело традиционалног концепта безбедности. Суверене државе развијају такве доктрине где системи наоружања служе њиховој одбрани, али такође могу да интензивирају међудржавни конфликт и да подстакну безбедносну дилему. Укратко, традиционални концепт националне безбедности може се дефинисати као одсуство физичке претње на територију и интегритет државе.

С друге стране, концепт свеобухватне безбедности демонстрира две изричите промене које произилазе из традиционалистичког гледишта да је држава централна јединица анализе. Прва промена односи се на интересовање за читаву светску заједницу у целини, што је посебно видно у оним случајевима када држава сама не може да се одупре новим безбедносним претњама. Други тренд промене је унутрашњи, од државе према појединачним грађанима – људска безбедност (безбедност појединца).

У све бројнијој литератури присутан је стални пораст димензија кроз које се посматра свеобухватна безбедност, или њене компоненте. Концепт свеобухватне безбедности проширује се на економске, здравствене и еколошке

¹³ James C. Hsuing, *Comprehensive Security: Challenge For Pacific Asia*, New York, New York University, 2004), 2, http://www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/hsiung/comp_sec.pdf. Преузето 10. маја 2009. године.

¹⁴ The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region, Washington, DC: The Secretary of Defence, 1998, 52–58, <http://www.dod.mil/pubs/easr98/easr98.pdf>. Преузето 10. маја 2009. године.

¹⁵ Детаљније у: James C. Hsuing, *op. cit.*, 3–5.

проблеме, проблеме у снабдевању храном и чистом водом за пиће, као и на физичку безбедност појединца. Различите димензије (компоненте) свеобухватне безбедности међусобно су уско повезане, односно испреплетане. Глобално загревање може имати утицаја на економију широм света, епидемије могу угрозити физичку безбедност појединца, као и друштва у целини. У таквим околностима кретања међународне заједнице од локалних и регионалних токова ка глобалним, односно са друге стране кретања посматрања безбедности од државе ка појединцу су повезане, јер у крајњем случају појединац је крајњи уживалац и економске и еколошке безбедности. У оба случаја држава губи своју претходну истакнуту црту као централног објекта у међународној политици и јединице анализе у академским студијама међународних односа.

Димензије свеобухватне безбедности потребно је посматрати и у дијалектичком јединству са следећим трендовима глобализованог друштва:¹⁶ ерозија суверенитета државе – трансфер моћи од државних ка међудржавним мрежама; повећани захтеви за оружане снаге да дејствују у комплексним окружењима; појачани развој политичко-војних савезништава; повећање међусобног антагонизма између исламских и западних култура; нова окружења за конфликте: космос и сајбер простор; вероватноћа да одређене државе постану власници нуклеарног и оружја за масовно уништавање; појачани позиви за хуманитарним интервенцијама; ширење нових технологија; све веће појаве међудржавних миграција; све учесталији немири широм света; надметање у освајању недовољних природних ресурса; као и повећање ефективности и деструктивне снаге асиметричних претњи.

Узимајући у обзир већ дефинисани појам дипломатије у класичном смислу, као и димензије свеобухватне безбедности, дипломатија свеобухватне безбедности може се дефинисати као средство општења између држава, друштава и држава, и друштава и друштава, ради регулисања међусобних односа који се тичу политичко-војних односа, економске међузависности, људских права, заштите животне средине, као и других тема које могу унапредити мир и стабилност. Дипломатија свеобухватне безбедности има за циљ изградњу мира међу државама заснованом на обезбеђењу политичке, војне, економске, енергетске безбедности, као и безбедности животне средине и појединца.

Дипломатију свеобухватне безбедности, као новину у међународној политици, потребно је посматрати у контексту раздвојености „старог“ и „новог“ језгра предмета проучавања међународних односа као научне дисциплине.¹⁷ Некада су међународни односи били поимани као односи међу сувереним државама у систему који су оне створиле. Данас се међународни одно-

¹⁶ Детаљније у: *Strategic Trends*, Shrivenham: Joint Doctrine&Concepts Centres, Ministry of Defence, UK, 2003.

¹⁷ Детаљније о односу дипломатије и међународних односа у: Јелица Стефановић, *Дипломатија у међународним односима*, (Београд: Факултет политичких наука и Чигоја штампа, 2008).

си одређују као односи у којима поред суверених држава учествују и транснационалне или међународне фирме, невладине организације, међународне установе. Међународне односе више не занимају само политички односи међу државама, већ и економска међузависност, људска права, транснационалне корпорације, међународне организације, животна средина, родне неједнакости, тероризам итд.¹⁸

Наведене чињенице су основни замеци развоја дипломатије свеобухватне безбедности. „Социјетална“ димензија и свеобухватан приступ безбедности условили су ново виђење дипломатије, које захтева њено помно проучавање и праћење, а посебно под окриљем сложених међународних организација. Социјетализација дипломатије подразумева укљученост у дипломатске процесе цивилних друштава држава, односно разнородних невладиних организација, активистичких група и мрежа подржавалаца, мрежа академских и истраживачких институција, масовних медија и појединаца.

Потреба за социјетализацијом дипломатије постаје све више наглашена порастом броја и комплексности унутардржавних и међудржавних сукоба. Савремене дипломатске студије све се више користе појмовима попут дипломатија једног колосека, дипломатија два колосека, дипломатија једног и по колосека и дипломатија више колосека.¹⁹ Дипломатија једног колосека или званична дипломатија одвија се на формалном међудржавном нивоу, праћена свим протоколарним обавезама. За њу су одговорни дипломате, високи владини званичници, као и председник државе. На мултилатералном нивоу дипломатија једног колосека одвија се и под окриљем међународних организација, као што су Уједињене нације, Европска унија, Организација америчких држава, Лига арапских држава, Афричка унија и многе друге. Основне предности дипломатије једног колосека су:²⁰ (1) способност коришћења политичке и војне моћи и утицаја на усмеравање преговора и њихове резултате; (2) могућност приступа материјалним и финансијским ресурсима који дају висок подстицај и флексибилност преговорима; (3) поседовање капацитета различитих обавештајних извора и (4) компетентност преговарача да користе широка сазнања која проистичу из досадашње праксе, како спољне политике њихових држава, тако и спољне политике држава које су стране у сукобу. На другој страни, идентификоване су и следеће слабости:²¹ (1) приступ решавања конфликта „подмићен“ је силом –

¹⁸ *Ibid*, 18–24.

¹⁹ Кованице дипломатија једног колосека и дипломатија два колосека први је у теорију и праксу увео службеник Стејт департмента Џозеф Монвил (Joseph Montville) у делу под називом "Foreign Policy According to Fried", објављеном у часопису *Foreign Policy* (Montville&Davidson) 1981. године.

²⁰ Jeffrey Mapendere, "Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks", *Culture of Peace Online Journal* 2(1), 67, www.copoj.ca/pdfs/Jeffrey.pdf. Преузето 9. јуна 2009. године.

²¹ *Ibid*, 67–68.

обично се слабија страна пре присили на одређене уступке, него што се траже решења за одржив мировни уговор; (2) дипломатске мисије се обично затварају на врхунцу конфликта, прекидајући комуникацију када је најпотребнија; (3) званичници су у преговорима високо зависни од спољне политике њихових држава и (4) условљеност изборним циклусима.

Дипломатија два колосека подразумева незваничне, неформалне везе између чланова супарничких група или нација који имају за циљ да развију стратегије, утичу на јавно мњење и обезбеде хуманитарну подршку ради решавања конфликта. Дипломатија два колосека нема намеру да замени дипломатију једног колосека. Она је само допуњује. Битно је имати на уму да је дипломатија два колосека настала из намере да се обезбеди мост за званичне преговоре представника дипломатије једног колосека.²² Основне предности дипломатије два колосека су:²³ (1) представници дипломатије два колосека нису спутани политиком или конститутивном моћи, зато они могу да у потпуности истакну сопствене погледе на проблем и на директан начин да утичу на званичне представнике држава, односно међународних организација; (2) представници дипломатије два колосека немају страх од губљења конституционалности; (3) оспособљава социјално, економски и политички скрајнуте групе, дајући им платформу помоћу које могу стећи увид како да достигну мир у њиховој властитој заједници; (4) поседује високу ефикасност у свим фазама конфликта; (5) укључује и обичне грађане, као и органе власти на локалном нивоу, који су директно укључени у конфликт и (6) није условљена изборним циклусима. Упркос овим предностима, дипломатија два колосека има и одређених слабости:²⁴ (1) представници дипломатије два колосека имају ограничене могућности да утичу на спољну политику и политичке структуре услед недостатка политичке моћи; (2) интервенције дипломатије на два колосека трају сувише дуго до постизања одређених резултата; (3) ограничени капацитети да утиче на промене током оружаног сукоба; (4) представници дипломатије два колосека ретко када имају способности потребне за одржив утицај и подстрек преговорима, као и за обезбеђење имплементације споразума; (5) неефикасност у ауторитарним режимима власти; (6) представници дипломатије два колосека услед непоседовања политичке моћи, у већини случајева нису одговорни јавности за квалитет одлуке и (7) недостатак координације између различитих представника дипломатије два колосека.

²² У досадашњој пракси основан је и велики број организација које се баве дипломатијом два колосека: Потрага за заједничким тлом (Search for Common Ground), Западноафричка мрежа за изградњу мира (West African Network for Peacebuilding, WANEP), Европски центар за превенцију конфликта (European Center for Conflict Prevention, ECCP) и др.

²³ *Ibid.*, 68.

²⁴ *Ibid.*, 68–69.

Имајући у виду приказане предности и слабости како дипломатије једног колосека, тако и дипломатије два колосека, мноштво пензионисаних политичара и генерала, као и различитих организација, попут Картер центра (*Carter Center*), Групе за управљање конфликтом (*Conflict Management Group*), Норвешког савета за избеглице (*Norwegian Refugee Council*), Центра за хуманитарни дијалог (*Center for Humanitarian Dialogue*) и Иницијативе за управљање кризом (*Crisis Management Initiative*), развиле су концепт дипломатије једног и по колосека. У савременој литератури дипломатија једног и по колосека дефинише се као „незванични односи између званичних представника држава“, односно „дипломатске иницијативе под окриљем незваничних актера у које су директно укључени политички званичници из држава на које се конфликт односи“.²⁵ Из приказаних дефиниција може се закључити да дипломатија једног и по колосека развија бољу комплементарност дипломатије једног и дипломатије два колосека.

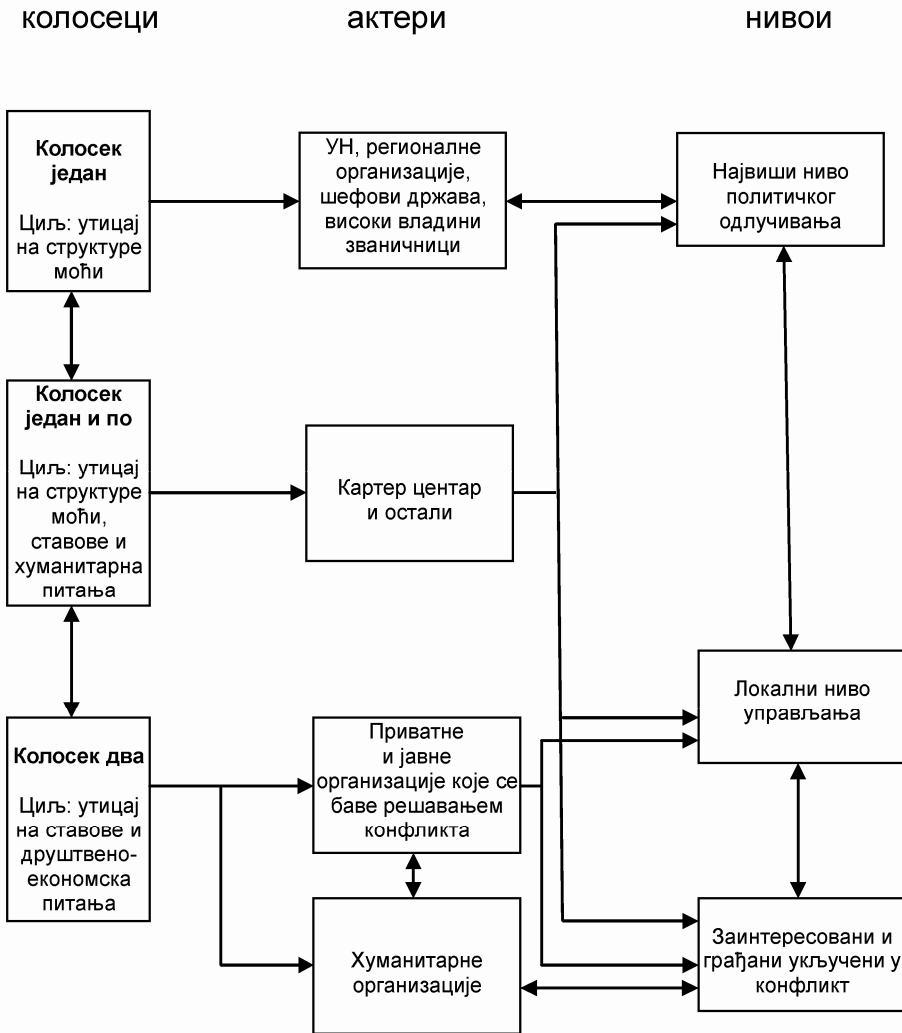
На слици 1. може се видети да ниво дипломатије једног колосека обухвата актере као што су Уједињене нације, регионалне организације, шегове држава и владине званичнике.²⁶ Њихов главни задатак је да омогуће преговоре на топ нивоу, ради утицаја на промене и решавања конфликта.

Основни разлог за рад на топ нивоу политичког одлучивања јесте што ти актери верују да проблеми произилазе из неодговорних политичких структура и да се они могу решити на адекватан начин само уколико се њихови званични представници нађу за преговарачким столом. Дакле, неопходно је да промене у одређеним политичким структурама изврше највиши политички представници, који имају довољно политичке моћи и ауторитета.

На нивоу дипломатије два колосека постоје две главне групе представника који су директно укључени у решавање конфликта и хуманитарних питања. Приватне и јавне организације које се баве решавањем конфликта су активни тамо где њихове могућности то дозвољавају. То је обично локални ниво управљања. Представници дипломатије два колосека укључени су и у решавање свакодневних друштвено-економских питања проистеклих као резултат конфликта. Организације које обезбеђују хуманитарну помоћ људима у конфликтним подручјима представљају другу групу дипломатије два колосека. Њихов основни циљ је спасити животе и одржати наду за опстанак кроз различите пројекте.

²⁵ Susan Allen Nan, *Track 1 Diplomacy*, 2003, www.beyondintractability.org/essay/track1_diplomacy, Преузето 9. јуна 2009. године.

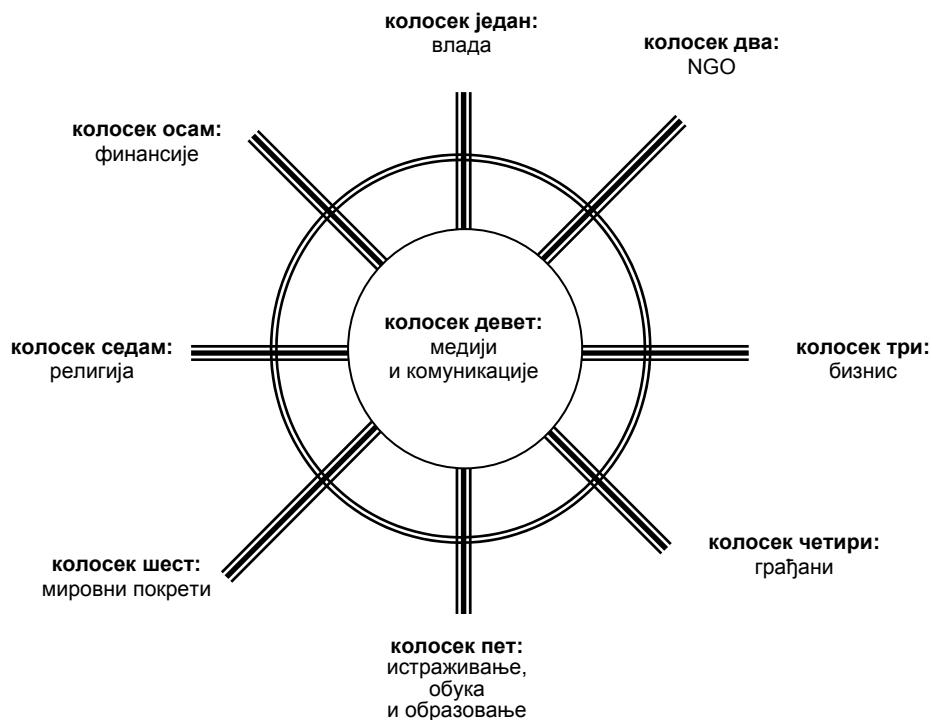
²⁶ Преузето из: Jaffrey Mapendere, *op. cit.*, 76.

Слика 1 – Комплементарност колосека дипломатије

На нивоу дипломатије једног и по колосека налазе се организације које се истовремено баве и топ нивоом политичког одлучивања и локалним нивоом, укључујући и обичне грађане који учествују у конфликтима. На тај начин дипломатија једног и по колосека успоставља комуникацију између топ нивоа политичког одлучивања и представника дипломатије два колосека. Уколико постоји добра координација, дипломатија једног и по колосека може имати брз и директан утицај на решавање конфликта.

Луис Дајмонд и Џон МекДоналд написали су 1991. године књигу под називом *Дипломатија више колосека (Multy-Track Diplomacy)*, у којој су описали систем међуповезаности колосека који обликују начин достизања мира у међународним односима.²⁷

Слика 2 – Дипломатија више колосека

Поред кованица Џозефа Монтвила (дипломатија једног и дипломатија два колосека), Дајмонд и МекДоналд увели су у употребу и термин дипломатија више колосека ради решавања свих комплекснијих конфликта. Дипломатија два колосека проширена је на девет:²⁸ владе држава; невладине организације, бизнис; грађани; истраживање, обука и образовање; мировни покрети; религија; финансије и медији и комуникације.

²⁷ Наведени аутори су годину дана касније основали и Институт дипломатије више колосека.

²⁸ James Notter, Louise Diamond, *Building Peace and Transforming Conflict: Multi-Track Diplomacy in Practice*, Arlington: Institute for Multi-Track Diplomacy, 1996, 4–5.

На слици 2. може се уочити да у дипломатији више колосека у релативно малој мери учествују традиционални актери, а све више, и на све више различитих нивоа, други, нови актери, са сопственим, новим методологијама, интересима, приступима и идејама.²⁹

Дипломатија свеобухватне безбедности у региону Конференције за европску безбедност и сарадњу у периоду Хладног рата

Најважнији документи КЕБС-а, којима су дефинисане основне поставке концепта свеобухватне безбедности током Хладног рата у региону од Ванкувера до Владивостока, су *Завршни акт*, *Документ са Бонске конференције о економској сарадњи у Европи* и *Документ са другог састанка Конференције о људској димензији из Копенхагена*.³⁰

Завршни акт, као оснивачки документ КЕБС-а, поставио је свеобухватни приступ достизања безбедности кроз унапређење сарадње у односу на велики број актуелних питања, сврстаних у три комплементарне димензије (корпе): безбедност; привредна сарадња; циркулација људи и идеја. *Завршним актом* препознат је значај недељивости безбедности у Европи, чврсте везе између европске и светске безбедности, комплементарности и међузависности безбедности у политичко-војној димензији, људској димензији, као и економској димензији и димензији заштите животне средине. Наглашено је да је безбедносни интерес свих држава учесница заснован на сувереној једнакости, као и на важности развоја сарадње на свим пољима.

Од посебног значаја у *Завршном акту* је *Декларација о принципима којима се државе учеснице руководе међусобним односима*. У *Завршном акту* подједнако су обухваћена питања из све три корпе. Он предвиђа разгранат оквир сарадње, разматрајући питања која се тичу безбедности у Европи, сарадње у области привреде, науке и технике и човекове средине и сарадње у хуманитарним областима. Међутим, преговарачки процес КЕБС-а углавном се заснивао на балансирању испуњавања обавеза из питања која се тичу безбедности у Европи и сарадње у хуманитарним областима.

Документом са Бонске конференције о економској сарадњи у Европи успостављена је економска димензија и димензија заштите животне средине. Њиме се наглашава спремност држава учесница да поштују принципе

²⁹ Детаљније у Александар Фатић, *Дипломатија више колосека*, излагање на семинару Међународно преговарање, Бања Лука, Правни факултет, 2000.

³⁰ Детаљније о концепту свеобухватне и кооперативне безбедности у: *The OSCE Concept of Comprehensive and Cooperative Security – An Overview of Major Milestones*, Vienna, OSCE Secretariat, 2009.

тржишне економије и да унапређују економску сарадњу. *Бонски документ* истиче значај који демократске институције и економске слободе имају на економски и друштвени напредак. Такође, документ не садржи само одреднице које се односе на економију, већ и на заштиту животне средине у погледу одрживог економског раста.

Документ са другог састанка Конференције о људској димензији из Колпенагена дефинише заштиту и унапређење људских права и основних слобода као основни садржај владе сваке државе учеснице. У њему су се државе учеснице усагласиле да пуно поштовање људских права и основних слобода, као и развој друштава заснованих на плуралистичкој демократији и владавини закона, представља предуслов за изградњу трајног мира, безбедности, правде и сарадње. *Документом из Колпенагена* ствара се оквир за сарадњу у области људске димензије у региону од Ванкувера до Владивостока у вези са: унапређењем људских права и основних слобода, развојем демократских вредности и праксе и правима националних мањина.

У даљем раду приказана је заступљеност садржаја димензија свеобухватне безбедности које су развијене под окриљем КЕБС-а у периоду Хладног рата: (1) политичко-војна димензија; (2) људска димензија и (3) економска димензија и димензија заштите животне средине.

Садржаји политичко-војне димензије безбедности КЕБС-а развијани су током Хладног рата у односу на следеће претње и изазове: успостављање граница, терористичке активности и милитантни екстремизам, организовани криминал, недовољни капацитети контроле наоружања и пролиферације, спречавање сукоба и управљање кризама, очување суверенитета и територијалног интегритета државе и илегалне оружане групе. Најзаступљенији садржај анализираних димензија безбедности био је развој капацитета за контролу наоружања. Поред тога, битни садржаји политичко-војне димензије током Хладног рата били су и спречавање сукоба и управљање кризама, као и супротстављање терористичким активностима и милитантном екстремизму.

Заштита људских права и основних слобода и заштита права националних мањина били су најзаступљенији садржаји људске димензије КЕБС-а током Хладног рата. Поред њих, јавља се и равноправност полова, са којом се први пут у пракси КЕБС-а сусрећемо у *Закључном документу пратећег састанка у Бечу*. У оквиру заштите људских права и основних слобода посебно је значајно истаћи обезбеђење контаката међу људима и слободно ширење информација, што је представљало окосницу треће корпе преговарачког процеса КЕБС-а, па тако и развоја свеобухватног приступа безбедности.

Без обзира што су садржаји политичко-војне и људске димензије безбедности представљали окосницу преговарачког процеса КЕБС-а током Хладног рата, као и основне чиниоце развоја концепта свеобухватне безбедности, потребно је нагласити и економску димензију и димензију заштите жи-

вотне средине. Загађење ваздуха, кретање миграција ка економски развијеним државама, несташица енергије, нерационална потрошња ресурса и заштита морске средине била су најзаступљенија питања којима се бавила економска димензија и димензија заштите животне средине КЕБС-а током Хладног рата.

У односу на приказане димензије безбедности и њихове најчешће заступљене садржаје, може се изнаћи и улога цивилног друштва, која представља важну одредницу дипломатије свеобухватне безбедности. Конференција о безбедности и сарадњи још од свога оснивања придаје велики значај одржавању контаката са невладиним организацијама, покушавајући тако да искористи њихову експертизу. То је у почетку било највидљивије у области сарадње у култури, па потом и у целокупној људској димензији. Касније је значај невладиних организација проширен и на економску димензију и на димензију заштите животне средине. Значај доприноса невладиних организација током Хладног рата био је у следећем: (1) представљале су важног партнера за дијалог са владама држава учесница; (2) биле су важан извор информација у области људске димензије и показивале су могућности да се ангажују у надгледању имплементације обавеза преузетих од држава учесница на том пољу; (3) обезбеђивале су експертске и саветодавне услуге.

У *Завршном акту* улога невладиних организација по први пут је препозната у сарадњи и размени у области културе.³¹ Такође, на Главном састанку наставка у Бечу, државе учеснице усагласиле су се да ће подстицати невладине организације које су заинтересоване за културу да учествују, заједно са државним институцијама, у изради и реализацији билатералних и мултилатералних споразума из области културе, конкретних пројеката, као и у изради практичних мера за културну размену и сарадњу.³² На главном састанку наставка у Бечу, државе учеснице усагласиле су се да максимално користе могућности за неформалне сусрете на састанцима где су позвани и представници невладиних организација, чиме ће се створити услови за отворене и спонтане дискусије.³³

На експертском састанку у области људске димензије у Копенхагену донета је одука о учешћу невладиних организација на састанцима људске димензије.³⁴ Том одуком државе учеснице усагласиле су се да уважавају: (1) сло-

³¹ *Final act, CSCE, Helsinki, 1975, Co-operation in Humanitarian and Other Fields, 3. Cooperation and Exchanges in the Field of Culture, Extension of Relations.*

³² *Concluding Document, Follow-up Meeting 1986–1989, CSCE, Vienna, 1989, Co-operation in Humanitarian and Other Fields, Cooperation and Exchanges in the Field of Culture.*

³³ *Ibid, Follow-up of the Conference.*

³⁴ *Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE, Second Conference on the Human Dimension of the OSCE, Copenhagen, 1990, Annex – Chairman's statement on the access of non-governmental organizations and the media to meetings of the Conference on the Human Dimension.*

бодно кретање чланова заинтересованих невладиних организација у просторијама Конференције, осим у зонама одређеним за државне делегације и Секретаријат; (2) несметане контакте између чланова заинтересованих невладиних организација и представника држава учесница; (3) слободан приступ званичним документима Конференције на свим радним језицима, као и свим документима који потичу од невладиних организација за које су заинтересовани представници држава чланица; (4) обезбеђење услова да чланови заинтересованих невладиних организација пренесу представницима држава учесница разне информације које се односе на људску димензију.

На састанку у Копенхагену државе учеснице одлучиле су да, ради обезбеђења већег увида у извршавање преузетих обавеза на основу *Закључног документа са главног састанка наставка одржаног у Бечу* у делу о људској димензији, прихвате као меру јачања поверења присуство посматрача држава учесница и представника невладиних организација.³⁵ Државе учеснице посебно су потврдиле улогу невладиних организација приликом решавања питања која се тичу укидања смртне казне, одбијања служења војног рока због приговора савести, културне разноликости и националних мањина.³⁶

Од осталих сегмената цивилног друштва током Хладног рата, КЕБС је разматрао и значај медија у обезбеђењу слободног протока информација.³⁷ Такође, на експертском састанку о људској димензији у Копенхагену донео је одлуку о учешћу представника медија на састанцима људске димензије.³⁸

Након Хладног рата у региону КЕБС-а настале су значајне промене које су битно утицале и на пораст значаја цивилног друштва. Концепт цивилног друштва оживљен је као алтернатива ауторитарном социјализму.

„Последња деценија двадесетог века протекла је у знаку наглог урушавања ауторитарног социјализма, противуречног бујања такозваних нових демократија и замора старих демократија, које као да губе оптимизам, углед и духовну снагу. Претходно скоро заборављен, термин цивилно друштво је ушао у интензивну употребу у периоду који је непосредно претходио овоме, дакле, у последње две деценије двадесетог века“.³⁹

Са друге стране, развој КЕБС-а након Хладног рата руководио се следећим одредницама:⁴⁰ (1) свеобухватним концептом безбедности који обухва-

³⁵ *Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, op. cit., paragraph 12.

³⁶ *Ibid*, paragraphs 17.6, 18.3, 30.

³⁷ *Concluding Document, Follow-up Meeting, Madrid 1980-1983, CSCE, Madrid, 1983, Co-operation in Humanitarian and Other Fields, Information* и *Concluding Document, Follow-up Meeting 1986-1989*, op. cit., *Co-operation in Humanitarian and Other Fields, Information*.

³⁸ *Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, op. cit., Annex – *Chairman's statement on the access of non-governmental organizations and the media to meetings of the Conference on the Human Dimension*.

³⁹ Вукашин Павловић, *Цивилно друштво и демократија*, Београд, ЈП Службени гласник, 2006, 9.

⁴⁰ *Summary of Conclusions, Second Meeting of the Council, CSCE, Prague, 1992, Chapter III*.

та људска права, као и политичке, војне, економске и еколошке елементе; (2) поспешеним економским развојем и потпуним интегрисањем држава учесница у систему заједничких вредности, принципа и норми КЕБС-а, као и његовом улогом у подстицању стабилног и безбедног окружења у Европи; (3) значајем свеобухватног прегледа примене мера, посебно у области људских права и основних слобода, који би водио рачуна о новој ситуацији у Европи и повећаном броју држава учесница КЕБС-а; (4) спреченим конфликтима и стабилним миром кроз искорењивање узрока затегнутости, посебно путем поштовања људских права, укључујући и права националних мањина, као и путем изградње демократских институција и подстицањем економског и друштвеног напретка; (5) изграђеним способностима за мирно решавање проблема националних мањина који би могли водити затегнутости и сукобима и (6) изграђеним способностима за спречавање сукоба, решавање криза и мирно решавање спорова.

Дакле, без обзира на промењену природу претњи, приступ КЕБС-а по питањима безбедности након завршетка Хладног рата остао је непромењен. Заправо, следећи свој континуитет, он је и даље развијао концепт заједничке и свеобухватне безбедности. На Другом састанку Савета КЕБС-а, одржаном у Прагу 30. и 31. јануара 1992. године, свеобухватни концепт о безбедности и стабилности који обухвата људска права, као и политичке, војне, економске и еколошке елементе, представљен је као једна од смерница ка даљем развоју процеса КЕБС-а.⁴¹ Такав став шефови држава и влада држава учесница потврдили су и на њиховом трећем састанку у Хелсинкију, 1992. године.

Поред истицања свеобухватног концепта безбедности, они су показали уверљивост да је безбедност заједничка (недељива) и да због тога ниједна држава учесница неће јачати своју безбедност на рачун безбедности других држава.⁴² На Трећем састанку Савета КЕБС-а, одржаном у Стокхолму 14. и 15. децембра 1992, министри спољних послова дефинисали су КЕБС као заједницу вредности и том приликом истакли да његов свеобухватни концепт безбедности директно повезује мир, безбедност и просперитет са поштовањем људских права и демократских слобода.⁴³ На Самиту у Будимпешти, 6. децембра 1994. године, донета је одлука о започињању дискусије о моделу заједничке и свеобухватне безбедности у XXI веку, имајући у виду да је од краја Хладног рата КЕБС – заснован на *Завршном акту, Париској повељи и Хелсиншком документу* – у великој мери допринео развоју кооперативне безбедности у његовом читавом региону.⁴⁴

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibid.*, paragraph 23.

⁴³ *The CSCE as a Community of Values*, Third Meeting of the Council, CSCE, Stockholm, paragraph 1.

⁴⁴ *Budapest Document 1994 – Towards a Genuine Partnership in a New Era*, CSCE Summit, Budapest, 1994, *Budapest Decisions, A Common and Comprehensive Security Model for Europe for the twenty-first century.*

Димензије свеобухватне безбедности у односу на период Хладног рата значајно су проширене новим садржајима. У политичко-војној димензији јављају се: етничке напетости, екстремни и насилни национализам; установавање граница; терористичке активности и милитантни екстремизам; организовани криминал; ометање глобалних и регионалних интеграционих процеса; недовољни капацитети контроле наоружања и пролиферације; спречавање сукоба и управљање кризама; очување суверенитета и територијалног интегритета; илегалне оружане групе и приближавање стратегија и доктрина.

У односу на период Хладног рата, видљиви су следећи нови садржаји: етничке напетости; екстремни и насилни национализам; ометање регионалних и глобалних интеграционих процеса и приближавање стратегија и доктрина. Етничке напетости и екстремни и насилни национализам окарактерисани су као заједничка претња држава учесница КЕБС-а. Са распадом бивше СФР Југославије и Совјетског Савеза јавили су се многи унутрашњи сукоби који су имали етничку и националну подлогу. Конференција о европској безбедности и сарадњи почела је, у таквим околностима, озбиљно да разматра питања екстремног и насилног национализма и на Четвртом састанку Савета у Риму, 1. децембра 1993, усвојена је *Декларација о агресивном национализму, расизму, шовинизму, ксенофобији и антисемитизму*, наглашавајући да такве појаве стварају етничке, политичке и социјалне напетости унутар држава и између њих, подривајући међународну стабилност и напоре широм света да се универзална људска права поставе на чврсте темеље.⁴⁵

Са крајем Хладног рата и распадом Варшавског уговора и Совјетског Савеза долази и до стварања већих могућности за интензивирање глобалних и регионалних интеграција. Већина држава Варшавског уговора и Совјетског Савеза изразила је жељу да приступи НАТО и Европској унији. Од тада почиње да се јавља и један нови садржај политичко-војне димензије – ометање регионалних и глобалних интеграционих процеса, које се пре свега огледа кроз недовољне интеграционе капацитете појединих држава аспираната.

Распадом Варшавског уговора, под окриљем КЕБС-а почиње да се предузима низ активности које су почеле да доприносе приближавању војних стратегија и доктрина. Једна од њих је и организовање семинара о војној доктрини.

Најзаступљенији садржај политичко-војне димензије је спречавање сукоба и управљање кризама. Конференција о европској безбедности и сарадњи је након Хладног рата била суочена са великим бројем криза и сукоба, од којих су најинтензивнији били сукоб на просторима бивше СФР Југославије и мноштво проблема у Грузији, Молдавији, Таџикистану, Азербејџану, Јерменији и Балтичким државама. Ангажујући се у њиховом решавању, КЕБС је изградио широку лепезу механизма и инструмената у области ра-

⁴⁵ *Declaration on aggressive nationalism, racism, chauvinism, xenophobia and anti-semitism*, Fourth Meeting of the Council, CSCE, Rome, 1993.

ног упозоравања, спречавања сукоба и решавања криза и мирног решавања спорова. Од осталих садржаја који су били присутни током Хладног рата значајно је поменути и очување суверенитета и територијалног интегритета. Наиме, током југословенске кризе дошло је до велике полемике, како у научним, тако и у политичким круговима, у вези примене одређених принципа из *Завршног акта*, као што су неповредивост граница; територијални интегритет и право народа на самоопредељење.⁴⁶ Приликом дешавања југословенске кризе наведени принципи тумачени су на различите начине услед њиховог застаревања у односу на актуелна збивања у међународној политици.

Поред заштите људских права и основних слобода, заштите права националних мањина и равноправности полова, након Хладног рата јављају се и садржаји у људској димензији КЕБС-а, попут: обезбеђења услова за егзистенцију и нормалан развој, обезбеђења простора за становање, демократија и владавина права, као и толеранција и недискриминација и трговина људима.

Обезбеђење услова за егзистенцију и нормалан развој и обезбеђење простора за становање постају актуелни појавом избеглица након избијања грађанских ратова на простору бивше Југославије и Совјетског Савеза, али и са све већом миграцијом радне снаге ка економски развијенијим државама. Падом „Гвоздене завесе“ и тоталитарних режима, демократија и владавина права, као и толеранција и недискриминација, постају битне одреднице ангажовања КЕБС-а.

Као и током Хладног рата, тако и после њега, заштита људских права и основних слобода и заштита права националних мањина остају главни садржаји људске димензије у свеобухватном приступу безбедности који је се развијао под окриљем КЕБС-а.

Економска димензија и димензија заштите животне средине у односу на период Хладног рата бива проширена и на следеће садржаје: пролфирацију војне технологије и софистициране опреме; стабилизацију и контролу основних макроекономских индикатора, високу незапосленост, трансформацију диригованих економија и значајне економске диспаратете међу државама. Након распада Варшавског уговора и Совјетског Савеза долази да наглог нелегалног ширења наоружања и војне опреме од лаког стрељачког наоружања до нуклеарних бојевих глава и система за њихово лансирање.

У таквим околностима КЕБС почиње све озбиљније да разматра начине како да спречи пролиферације војне технологије и софистициране опреме. Остали поменути садржаји економске димензије настали су услед транзиције

⁴⁶ Детаљније у: Љубивоје Аћимовић, „КЕБС и југословенска криза“, у: *Међународно право и југословенска криза*, ур. Милан Шаховић, Београд: Институт за међународну политику и привреду, 1996, 120–164.

командног и строго планског на слободно тржиште роба и услуга. У таквим околностима најзастуљенији садржај економске димензије, којим се иначе бавио Економски форум, јесте трансформација диригованих економија.

Развој свеобухватног приступа безбедности под окриљем КЕБС-а, поред званичних владиних представника и установа држава учесница, био је тесно повезан и са активностима цивилног друштва. У односу на период Хладног рата, цивилно друштво у активностима КЕБС-а добија још већи значај, што доводи до социјетализације дипломатије свеобухватне безбедности.

Анализом докумената која су донета након Хладног рата може се закључити да су од елемената цивилног друштва у активностима КЕБС-а били присутни: невладине организације, академска заједница, пословна заједница, медији и религијске заједнице.

На Самиту у Паризу наглашена је важна улога коју у остваривању циљева КЕБС-а имају невладине организације и изнето је опредељење да се и даље помажу њихове активности ради потпунијег извршавања обавеза КЕБС-а од стране држава учесница.⁴⁷ На експертском састанку КЕБС-а о националним мањинама, одржаном 1991. године у Женеви, одато је признање важности и виталности улоге које невладине организације имају у подстицању разумевања различитих култура и у побољшању односа на свим нивоима друштва, као и преко међународних граница.⁴⁸ На трећем састанку Конференције о људској димензији КЕБС-а, која је одржана 1991. године у Москви, невладине организације препознате су као могући извори информација за мисије стручњака, носиоци одређених активности у вези са питањем укидања смртне казне и институције за унапређење образовања у области људских права.⁴⁹

На симпозијуму КЕБС-а о културном наслеђу, одржаном у Кракову 1991. године, државе учеснице одале су признање невладиним организацијама у унапређењу сазнања о културном наслеђу и развоју потребе за његовим очувањем.⁵⁰ Поред тога, имајући у виду важност улоге регионалне и локалне културе у повезивању грађана различитих држава, државе учеснице изразиле су одлучност да подрже власти на локалном нивоу и невладине организације у процесу обезбеђења сарадње на пољу културе.⁵¹

⁴⁷ *Charter of Paris for a New Europe*, CSCE Summit, Paris, 1990, *Guidelines for the future, Non-governmental Organizations*.

⁴⁸ *Report of the CSCE Meeting of Experts on National Minorities*, Geneva, 1991, *Chapter V*.

⁴⁹ *Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, Conference on the Human Dimension, CSCE, Moscow, 1991, paragraphs 6, 36, 42.

⁵⁰ *Document of the Cracow Symposium on the Cultural Heritage of the CSCE Participating States*, Cracow, 1991, *Culture and Heritage*, paragraph 17.

⁵¹ *Ibid*, *Principal Areas of Preservation and Co-operation*, paragraph 27.

Приликом разматрања начина унапређења изборног система у државама учесницама, на семинару експерата КЕБС-а о демократским институцијама у Ослу 1991. године невладине организације препознате су као актери са конструктивном улогом у подстицању активнијег доприноса бирача и утицајем на свест политичких партија о питањима која заокупљају бираче. Истом приликом Канцеларији за демократске институције и људска права пружена је могућност да успоставља контакте са невладиним организацијама које делују у области јачања демократских институција, како би се заинтересованим државама учесницама омогућило да користе њихову широку помоћ и експертизу. Такође, предложено је и укључивање невладиних организација у практичну сарадњу са телима КЕБС-а.

За време Другог састанка Савета КЕБС-а у Прагу 31. јануара 1992. године предложено је ојачање односа са невладиним организацијама, како би се повећала њихова улога у остваривању циљева и обавеза КЕБС-а.⁵² На Самиту у Хелсинкију, а на основу препорука са састанка Савета КЕБС-а у Прагу, питање сарадње КЕБС-а и невладиних организација разматрано је веома детаљно. Државе учеснице одлучиле су да обезбеде могућности за веће учешће невладиних организација у активностима КЕБС-а. У том погледу оне су се обавезале да се:⁵³ (1) на свим састанцима КЕБС-а примењују смернице које су раније утврђене за приступ невладиним организацијама; (2) за невладине организације отворе све пленарне седнице конференција прегледа, семинари Канцеларије за демократске институције и људска права, симпозијуме и састанке Економског форума, као и за све друге експертске састанке; (3) дају инструкције директорима институција КЕБС-а и извршним секретарима састанака да одреде лице међу својим особљем које ће одржавати везу са невладиним организацијама; (4) одреди једно лице у министарству спољних послова и по један члан из делегације државе учеснице на састанцима КЕБС-а, уколико за тим има потребе, који ће бити одговорни за везу са невладиним организацијама; (5) унапреде контакте и размена мишљења између невладиних организација и одговарајућих националних органа и владиних институција између састанака КЕБС-а; (6) олакшају током састанака КЕБС-а неформални дискусионни састанци између представника држава учесница и невладиних организација; (7) подстиче писмено подношење представки од стране невладиних организација институцијама и састанцима КЕБС-а, чији се наслови могу задржати и на захтев доставити државама учесницама; (8) подстичу невладине организације које организују семинаре о питањима везаним за КЕБС; (9) обавештавају невладине организације путем институција КЕБС-а о времену одржавања будућих састанака.

⁵² *Praque Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures*, Second Meeting of the Council, CSCE, Prague, *VIII Non-Governmental Organizations*.

⁵³ *Helsinki Document – The Challenges of Change*, op. cit, *Helsinki Decisions, Relations with international organizations, relations with non-participating states, role of non-governmental organizations*, paragraphs 14–15.

На Трећем састанку Савета КЕБС-а у Стокхолму 1992. године, као значајан аспект стратегије КЕБС-а препознати су и појачани напори за искорењивањем сукоба применом свих аспеката људске димензије и директним укључивањем невладиних организација и грађана–појединаца у рад Конференције.⁵⁴ Током Четвртог састанка Савета КЕБС-а у Риму 1. децембра 1993. године, ради унапређења питања из људске димензије безбедности кроз ојачање инструмената за спречавање сукоба и раног упозоравања, државе учеснице истакле су потребу за проширењем сарадње и координације са релевантним међународним и невладиним организацијама. Том приликом невладине организације су позване да информишу Канцеларију за демократске институције и људска права о стручњацима у областима људске димензије. У вези са економском димензијом свеобухватног процеса КЕБС-а, државе учеснице на састанку Савета у Риму дале су предлог да се утврде практична средства за продубљивање дијалога и проширење пројеката сарадње са невладиним организацијама.

Када су разматрана питања људске димензије на Самиту у Будимпешти, државе учеснице закључиле су да су невладине организације предложиле мноштво нових идеја и питања значајних за даљи развој људских права и основних слобода, демократије и владавине права.⁵⁵ У вези са тим, одлучено је да државе учеснице и установе КЕБС-а обезбеде могућности за шире укључивање невладиних организација у активности КЕБС-а и да истраже начине на које могу најбоље да искористе рад и информације невладиних организација. Генералном секретару је стављено у задатак да сачини студију о томе како се учешће невладиних организација може даље појачати у пракси.⁵⁶ У оквиру економске димензије, на Самиту у Будимпешти, државе учеснице нагласиле су да рад Економског форума у многоме зависи од активног учешћа приватног сектора, пословних асоцијација, радничких синдиката, академских заједница и невладиних организација са одговарајућим искуством.⁵⁷

Наведене одлуке у вези ангажовања невладиних организација у активностима КЕБС-а, које су донете након Хладног рата, створиле су услове за социјетализацију дипломатије свеобухватне безбедности у региону од Ванкувера до Владивостока, а посебно по питањима људске димензије, а одређене институције КЕБС-а именоване су и за директну комуникацију са тим важним аспектом цивилног друштва. Канцеларија за демократске институције и људска права одређена је као: (1) канал комуникације са невладиним организацијама у људској димензији безбедности, (2) место пријема инфор-

⁵⁴ *Summary Conclusions*, Third Meeting of the Council, CSCE, Stockholm, 1992.

⁵⁵ *Budapest Document – Towards a Genuine Partnership in a New Era*, op. cit, *Budapest Decisions*, VIII *The Human Dimension*, paragraph 3.

⁵⁶ *Ibid*, *Role of NGOs*, paragraph 17.

⁵⁷ *Ibid*, IX *The Economic Dimension*, paragraph 20.

мација које потичу од невладиних организација са релевантним експертизама у области људске димензије; (3) место пријема писаних материјала од невладиних организација, када су оне позване да присуствују имплементационим састанцима у области људске димензије, конференцијама прегледа и семинарима и (4) место прикупљања података о експертима у области људске димензије које предлажу невладине организације.

Високи комесар за националне мањине такође обезбеђује непосредну везу са невладиним организацијама. Он је надлежан да прикупља информације од невладиних организација које се односе на националне мањине. Поред тога, невладине организације могу бити директно укључене у решавање проблема на терену, пре свега ради унапређења комуникације између представника националних мањина и Високог комесара за националне мањине. Секретаријат представља главну институцију КЕБС-а која невладине организације снабдева са материјалима и информацијама и охрабрује невладине организације да узму учешћа у економској димензији концепта свеобухватне безбедности.

Ради што веће отворености КЕБС-а, невладиним организацијама омогућено је да учествују на конференцијама прегледа, семинарима, радионицама и састанцима које организује Канцеларија за демократске институције и људска права, Економском форуму, имплементационим састанцима у области људске димензије, као и осталим експертским састанцима.⁵⁸

Уважавајући потребе, као и досадашња искуства, држава учесница и КЕБС-а, са једне, и невладиних организација, са друге стране, генерални секретар је на основу налога са Самита у Будимпешти израдио *Study on Enhancement of NGO Participation*, у којој је изнео следеће препоруке за даље унапређење сарадње:⁵⁹ (1) државе ученице требало би да имплементирају њихове обавезе узимајући у обзир ангажовање невладиних организација у активностима КЕБС-а, укључујући и именовање особе за везу са невладиним организацијама; (2) председавајући Сталног савета ће, једном годишње, уз подршку осталих институција КЕБС-а, организовати састанке са представни-

⁵⁸ У складу са тим, невладине организације учествовале су у следећим семинарима и имплементационим састанцима који су организовани под окриљем КЕБС: (1) *Tolerance* (Warsaw, 16–20 November 1992) – 17 представника NGOs; (2) *Migration, including Refugees and Displaced Persons* (Warsaw, 20–23 April 1993) – 27 представника NGOs; (3) *Case Studies on National Minorities Issues: Positive Results* (Warsaw, 24–28 May 1993) – 40 представника NGOs; (4) *Free Media* (Warsaw, 2–5 November 1993) – 39 представника NGOs; (5) *Migrant Workers* (Warsaw, 21–25 March 1994) – 18 представника NGOs; (6) *Local Democracy* (Warsaw, 16–20 May 1994) – 25 представника NGOs; (7) *Roma in the CSCE Region* (Warsaw, 20–23 September 1994) – 71 представника NGOs; (8) *Building Blocks for Civic Society: Freedom of Association and NGOs* (Warsaw, 4–7 April 1995) – 123 представника NGOs; (9) *Human Dimension Issues in Central Asia* (Almaty, 20–22 April 1994) – 26 представника NGOs; (10) *Implementation Meeting on Human Dimension Issues* (Warsaw, 27 September – 15 October 1993) – 58 представника NGOs; (11) *CSCE Seminar on Early Warning and Preventive Diplomacy* (Warsaw, 19–21 January 1994) – 19 представника NGOs;

⁵⁹ *Study of on Enhancement of NGO Participation*, Vienna: OSCE Documentation Section, 1995, *Recommendations*.

цима невладиних организација ради размене информација; (3) увек на главним састанцима КЕБС-а треба обезбедити присуство невладиних организација, као и посебне састанке са њиховим представницима; (4) представници КЕБС-а за време својих службених путева и реализација мисија на терену, уколико им то дозвољава време и мандат, требало би да се састају са представницима локалних невладиних организација и да им преносе актуелне информације о активностима које се реализују под окриљем КЕБС-а; (6) председавајући Сталног савета требало би да позива представнике невладиних организација на ad hoc неформалне састанке под окриљем заседања Сталног савета, а на основу њихових писаних поднесака и изражених интересовања за одређене теме; (7) генерални секретар требало би да одреди особу за контакт између Секретаријата КЕБС-а и невладиних организација; (8) невладине организације требало би да канале њихових писаних поднесака, петиција и било какве друге комуникације са Канцеларијом за демократске институције и људска права прошире циркуларно и на листу држава учесница, задржавајући све особености кореспонденције какву су имали према КЕБС-у; (9) невладиним организацијама требало би пружити могућност дистрибуције њихових писаних поднесака ка свим мисијама држава учесница у Бечу; (10) невладине организације треба позивати и на семинаре које организују Форум за сарадњу у области безбедности и Центар за спречавање сукоба; (11) невладиним организацијама треба обезбедити да дају активан допринос на имплементационим састанцима у области људске димензије; (12) Центар за спречавање сукоба требало би да користи експертизу невладиних организација у обезбеђењу мисија на терену са одређеним студијама и актуелним информацијама, као и у процесу обуке особља ангажованих у тим мисијама; (13) генерални секретар требало би да, заједно са високим комесаром за националне мањине и Канцеларијом за демократске институције и људска права, организује редовне састанке са заинтересованим невладиним организацијама укљученим у спречавање конфликта на терену ради дискусије о могућностима даље сарадње; (14) мисије КЕБС-а на терену требало би да теже да успоставе и одржавају редовне контакте са релевантним невладиним организацијама ангажованим у решавању конфликта; (15) невладине организације које делују у региону где се одржава регионални семинар КЕБС-а, треба охрабрити да узму учешће.

Поред наведене студије, у Аустрији је током септембра 1994. године одржан семинар на тему Истраживање потенцијала за сарадњу КЕБС-а и невладиних организација у области превентивне дипломатије. Том приликом експерти из држава учесница су усвојили следеће препоруке:⁶⁰ (1) стварање мо-

⁶⁰ *Exploring the Potential for Collaboration by the CSCE and NGOs on Preventive Diplomacy*, StadSc-hlaining, 1994, *Summary Statement from a seminar convened by the Balkans Peace Project with the support of the Secretary General's office of the Conference on Security and Cooperation in Europe.*

гућности за бољу размену информација; (2) ангажовање невладиних организација у истраживању и обезбеђењу релевантних анализа потребних за рад на терену; (3) организовање редовних састанака; (4) интензивирање подршке невладиних организација у обуци особља мисије КЕБС-а.

Након Хладног рата, под окриљем КЕБС-а, представници пословне заједнице ангажовали су се пре свега на заседањима Економског форума. Интензивирањем проблема које је условила економска транзиција, пословна заједница постаје све више присутна у активностима КЕБС-а, а потреба за њеним ангажовањем изражена је посебно на Самиту у Будимпешти 1994. године.⁶¹

Дипломатија свеобухватне безбедности у региону Организације за европску безбедност и сарадњу

Прерастањем КЕБС-а из регионалне политичке установе са улогом „регионалног споразума“ у ОЕБС, регионалну међународну организацију у смислу Главе VIII Повеље Уједињених нација, у региону од Ванкувера до Владивостока започиње процес прилагођавања дипломатије свеобухватне безбедности новим захтевима ради успешног управљања променама и обликовања новог међународног поретка.

Државе учеснице започеле су дискусију о моделу заједничке и свеобухватне безбедности у XXI веку, базираном на принципима *Завршног акта* и постојећим документима КЕБС-а.⁶² Сходно томе, о заједничком и свеобухватном моделу безбедности расправљало се на Петом састанку Министарског савета у Будимпешти. Том приликом државе учеснице усвојиле су следеће смернице његовог развоја:⁶³ (1) обезбеђење строгог надгледања примене ОЕБС принципа и преузетих обавеза, које су од изузетног значаја за безбедност региона; (2) допринос даљем развоју ОЕБС-а, као и ефикаснија употреба и јачање његових оперативних капацитета; (3) очување сарадничког приступа приликом суочавања за безбедносним изазовима и ризицима, имајући у виду заједничку обавезу држава учесница да учествују у унапређењу безбедности, спречавању конфликта и решавању криза; (4) одржање свеобухватног концепта безбедности и њене недељивости ради

⁶¹ *Budapest Document – Towards a Genuine Partnership in a New Era*, op. cit., *Budapest Decisions, IX The Economic Dimension*.

⁶² *Budapest Document 1994 – Towards a Genuine Partnership in a New Era*, op. cit., *Budapest Decisions, A Common and Comprehensive Security Model for the twenty-first century*.

⁶³ *Decision on a Common and Comprehensive Security Model for Europe for the Twenty-First Century: A New Concept for a New Century*, Fifth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Budapest, 1995, paragraph 3.

унапређења ефикасности у одговору на сложене безбедносне изазове у духу сарадње и солидарности у одбрани заједничких вредности ОЕБС-а; (5) даљи развој комплементарности и узајамно ојачавање међународних организација, укључујући и развој унапређеног дијалога; (6) унапређење односа између ОЕБС-а, као регионалног споразума у смислу Главе VIII Повеље УН, и Уједињених нација; (7) допринос транспарентом и демократском развоју регионалних и евроатлантских интеграција ради јачања поверења и унапређења безбедности у региону ОЕБС-а.

На Конференцији прегледа 1996, пред Самит у Лисабону, представљен је извештај председавајућег о моделу безбедности у коме су анализирани могући изазови и ризици са којима се могу суочити државе учеснице ОЕБС-а.⁶⁴ У извештају су наведени војни и политички ризици, ризици који се односе на развој демократије, улогу права, људска права и цивилно друштво, економски изазови и ризици у области очувања животне средине, као и ризици по друштва држава учесница. Унапређен је значај и проширен садржај дипломатије свеобухватне безбедности у оквиру ОЕБС-а. Садржаји свеобухватног приступа безбедности, који су идентификовани након Хладног рата под окриљем КЕБС-а, у области политичко-војне димензије проширени су пре свега са истицањем значаја цивилне и демократске контроле оружаних снага, као и транспарентности, узајамног поверења и сарадње у кризним ситуацијама. Људска димензија свеобухватног концепта безбедности ОЕБС-а почиње све интензивније да разматра и постојање ограничења деловања цивилног друштва. У области заштите животне средине почињу се разматрати проблеми који се односе на неадекватне безбедносне стандарде у области индустријске производње, посебно у нуклеарним електранама, као и на еколошке катастрофе проистекле из нуклеарних и хемијских акцидентата.

На основу препорука са Конференције прегледа 1996, усвојена је Лисабонска декларација о заједничком и свеобухватном моделу безбедности за Европу у двадесет првом веку на Петом састанку шефова држава или влада држава учесница ОЕБС-а, у Лисабону 2. и 3. децембра 1996. године.⁶⁵

Државе учеснице изразиле су спремност да се безбедносним изазовима суочавају заједничким напорима. Етничке напетости, агресивни национализам, непоштовање права националних мањина, као и озбиљне потешкоће са којима се сусрећу државе у економској транзицији, тероризам, организовани криминал, трговина наоружањем и дрогом, неконтролисана миграције и уништавање животне средине представљају безбедносне изазове са којима ће се у будућности суочавати државе учеснице ОЕБС-а.⁶⁶

⁶⁴ *The Security Model Discussion 1995-1996 (Report of the Chairman-In-Office to the Lisbon Summit)*, Review Meeting 1996, OSCE Lisbon, 1996, *Annex 1 – Risks and Challenges to Security in the OSCE Region*.

⁶⁵ *Lisbon Declaration*, Summit OSCE, Lisbon, 1996, *Lisbon Declaration on a Common and Comprehensive Security Model for Europe for the Twenty-First Century*.

⁶⁶ *Ibid*, paragraph 2.

Наведеним безбедносним изазовима државе учеснице планирају да се супротставе заједничким напорима, али и у партнерству са осталим међународним организацијама, развијајући кооперативну безбедност засновану на демократији, поштовању људских права, основних слобода и улоге права, тржишне економије и социјалне правде.⁶⁷ При реализацији те идеје, шефови држава или влада нагласили су да ОЕБС има централну улогу јер његова фундаментална одређења у смислу свеобухватности и недељивости безбедности, привржености заједничким вредностима, одређењима и нормама понашања, инспиришу визију да се владама и појединцима омогући да граде бољу и много безбеднију будућност.⁶⁸ Уважавајући то, на Самиту у Лисабону донета је одлука да се развије *Повеља за европску безбедност* и у оквиру ње дефинише платформа за кооперативне безбедносне моделе између ОЕБС-а и других организација за безбедност.⁶⁹ Већ на Шестом састанку Министарског савета у Копенхагену, 18. и 19. децембра 1997. године, усвојена је *Одлука о смерницама за израду документа – Повеља за европску безбедност и Извештај председавајућег Сталног савета у вези разматрања модела безбедности*,⁷⁰ а нешто касније, на Самиту у Истанбулу 1999. усвојена је *Повеља за европску безбедност и Платформа за кооперативну безбедност*. Повеља изражава спремност за даље развијање међусобних односа у складу са концептом заједничке и свеобухватне безбедности, вођене равноправним партнерством, солидарношћу и транспарентношћу и имајући у виду да је безбедност сваке државе учеснице нераскидиво повезана са безбедношћу свих других, као и потребу да се према политичко-војној, људској, економској и безбедности животне средине односе као према јединственој и нераскидивој целини.⁷¹

Платформа за кооперативну безбедност израђена је на основу препорука Шестог састанка Министарског савета ОЕБС-а у Копенхагену.⁷² *Платформа* има за циљ да ојача узајамно оснажујућу природу односа између оних организација и институција које се баве унапређивањем свеобухватне безбедности у оквиру региона ОЕБС-а.⁷³ Водећи принципи на којима се за-

⁶⁷ *Ibid*, paragraph 3.

⁶⁸ *Ibid*, paragraph 4.

⁶⁹ *Ibid*, paragraph 11.

⁷⁰ *Decision on guidelines on an OSCE Document-Charter on European Security (MC(6).DEC/5)*, Sixth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Copenhagen, 1997. и *Status report by the Chairman of the Permanent Council on the Security Model discussion in 1997*, Sixth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Copenhagen, 1997.

⁷¹ *Charter for European Security*, Summit OSCE, Istanbul, 1999, *Our common foundations*, paragraph 9.

⁷² *Decision on guidelines on a OSCE Document-Charter on European Security*, op. cit, Anex: *Common Concept for the Development of Co-operation between Mutually-Reinforcing Institutions*.

⁷³ *Charter for European Security*, op.cit, *Operational Document – the Platform for Co-operative Security*, paragraph 1.

снива сарадња предвиђена *Платформом су*.⁷⁴ (1) придржавање начела *Повеље Уједињених нација* и ОЕБС начела и обавеза како су утврђени *Завршним актом из Хелсинкија*, *Париским повељом*, *Документом из Хелсинкија*, *Документом из Будимпеште*, *Правилима понашања у војно-политичким аспектима аспектима безбедности* и *Лисабонском декларацијом о моделу заједничке и свеобухватне безбедности за Европу у XXI веку*; (2) уважавање начела транспарентности и предвидивости у својим акцијама у духу *Документа о преговорима о мерама за изградњу поверења и безбедности*, усвојеним у Бечу 1999; (3) спровођење у целости обавезе везане за контролу наоружања, укључујући разоружање и мере за изградњу поверења и безбедности; (4) преузимање обавеза од стране држава учесница/чланица у вези поштовања транспарентности развоја организација и институција којима оне припадају; (5) обезбеђење да чланство у међународним организацијама буде засновано на слободној вољи; (6) активна подршка ОЕБС-овог концепта заједничке, свеобухватне и недељиве безбедности и заједничког простора безбедности који је слободан од линија подела; (7) подршка развоју узајамно оснажујућих институција које се баве безбедношћу у ОЕБС региону; (8) спремност држава да се ставе на располагање институционалне могућности међународних организација и институција чије су оне чланице, као и да се пружи подршка у раду ОЕБС-а.

Значај свеобухватног приступа безбедности, који је прожет идејом заједничке и кооперативне безбедности, продубљен је на Једанаестом састанку Министарског савета у Мастрихту 2003. године усвајањем *Стратегије ОЕБС-а за суочавање са претњама безбедности и стабилности у XXI веку*. Наведеним документом је, у односу на идентификоване претње по безбедност региона од Ванкувера до Владивостока, предвиђен могући одговор ОЕБС-а у случајевима међудржавних и унутардржавних конфликта; тероризма и осталих претњи које проистичу из криминалних активности, попут трговине људима, дрогом и наоружањем; дискриминације и нетолеранције; превазилажења економских изазова и уништавања животне средине, као и специфичних претњи политичко-војне природе. Поред тога, стратегија садржи смернице за развој даље сарадње са међународним организацијама, а пре свих са УН, ЕУ, НАТО и Саветом Европе.⁷⁵

Лисабонском декларацијом о заједничком и свеобухватном моделу безбедности за Европу, *Повељом за европску безбедност* и *Стратегијом за суочавање са претњама безбедности и стабилности у XXI веку* створена је основа за даљи развој свеобухватног концепта безбедности, са једне, а *Платформом за кооперативну безбедност за унапређење сарадничког и недељивог приступа безбедности*, са друге стране.

⁷⁴ *Ibid*, paragraph 2.

⁷⁵ *OSCE Strategy to Address Threats to Security And Stability in the Twenty-First Century*, Eleventh Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Maastricht, 2003.

Организација за европску безбедност и сарадњу је, у области политичко-војне димензије, посебну пажњу посветила борби против тероризма, спречавању гомилања и неконтролисаног ширења малог и лаког наоружања, супротстављању организованом криминалу и концепту безбедности граница и њиховим управљањем. У области људске димензије посебна пажња посвећена је слободи медија, равноправности полова и заштити жена, спречавању трговине људима, толеранцији и недискриминацији и миграцијама. Под окриљем економске димензије и димензије заштите животне средине, ОЕБС се почео посебно бавити проблемима који се односе на унапређење његовог деловања у области економије и заштите животне средине, као и борби против корупције. У погледу економске димензије и димензије заштите животне средине, важно је нагласити да ОЕБС током развоја није стекао капацитете потребне да институционализује предности међународне поделе рада и добити од трговине и тако је остао у „сенци“ у односу на остале међународне организације и институције које су своје активности усмериле на област економије. Разлог томе је то што је ОЕБС, у већини случајева, своје активности ограничавао само на област пружања помоћи оним државама учесницама које се налазе у процесу преласка на тржишну привреду.

Закључак

Конференција о европској безбедности и сарадњи је, од самог почетка развоја, заузела свеобухватан приступ безбедности који је садржао три комплементарне димензије, у почетку три корпе – безбедност, привредна сарадња и циркулација људи и идеја, од којих је свака била представљена са једнаком важношћу. Убрзо је свеобухватни приступ безбедности постао блиско повезан са кооперативним приступом, који почива на наглашеној претпоставци да је безбедност недељива. То подразумева да је сарадња корисна за све државе учеснице и да је свака држава учесница остварује заједно са другима, а не против њих. Недопустиво је да нека држава увећава своју безбедност на уштрб других држава. Поред тога, кооперативни приступ безбедности подразумева сарадњу са осталим међународним организацијама и државама ван његовог региона, уважавајући да су различити аспекти безбедности међусобно повезани и испреплетани.

ОЕБС је прва безбедносна организација која је осмислила и усвојила концепт свеобухватне и кооперативне безбедности, а кога су државе учеснице реafirмисале кроз неколико битних докумената и одлука усвојених након *Завршног акта* у Хелсинкију.

Јединствени приступ безбедности, развијен под окриљем КЕБС-а/ОЕБС-а, круцијални је део његових достигнућа. Он је омогућио КЕБС-у/ОЕБС-у да управља променама у Европи, како у прошлом, тако и у овом веку. Суштина

ОЕБС-овог јединственог приступа безбедности је обавезујућа идеја да се заштита људских права и основних слобода и управљање у области економије и заштите животне средине посматра са истом важношћу за одржавање мира и безбедности, као и политичко-војна сарадња. Упркос тензијама између два супротна блока, касних седамдесетих и раних осамдесетих година прошлога века, одредбе *Завршног акта* које се односе на изградњу мера поверења и разоружање даље су ојачаване кроз последње две деценије XX века.

Историјске промене почетком деведесетих година подстакле су промишљање и доношење политички обавезујућих одлука у свим разматраним димензијама безбедности. Конференција/Организација одговарала је хитро на све изазове условљене крајем Хладног рада, распадом Совјетског Савеза и СФР Југославије. Велики број нових независних држава, појачане тензије и оружане конфронтације унутар и између држава учесница представљали су катализаторе у погледу одлука које се тичу унапређења мера за изградњу поверења и безбедности, рано упозоравање и спречавање конфликта, управљање кризама и мирно решавање спорова, као и заштите људских права и права националних мањина. Напори усмерени на осигурање регионалне стабилности постају све важнији и ОЕБС у све више случајева постаје одговоран за помоћ у превенцији међународних криза и постконфликтни опоравак. Сарадња по питањима демократске владавине и економског развоја је у сталном порасту. Поред тога, изналазе се и принципи и модалитети унапређења сарадње са другим међународним организацијама које се баве питањима безбедности.

Дипломатију свеобухватне безбедности под окриљем ОЕБС-а карактерише социјетална димензија и истицање значаја свеобухватног промишљања појма безбедности. Социјетализација дипломатије, посматрана кроз парадигму више колосека, подразумева све мањи утицај традиционалних актера, а све већи цивилног друштва. Дакле, поред дипломата, високих владиних званичника и председника државе, у дипломатски процес укључени су и представници невладиних организација, универзитета, религијских заједница, као и остали елементи цивилног друштва.

Невладине организације, у погледу развоја дипломатије свеобухватне безбедности под окриљем КЕБС-а/ОЕБС-а, представљају најважнији сегмент цивилног друштва. Још од *Завршног акта* постоји тесна веза између КЕБС-а/ОЕБС-а и невладиних организација. За многе невладине организације циљеви и одредбе на којима се заснива ОЕБС одређивани су као основне референце у њиховим активностима ради промовисања људских права, демократије и улоге права. Многе невладине организације улажу велике напоре ради достизања ОЕБС вредности. Неке су учиниле пресудан допринос за достизање фундаменталних промена на просторима Централне и Јужне Европе, док су за њих обавезе КЕБС-а/ОЕБС-а обезбеђивале заштиту од дискриминације и прогона.

Традиционално, КЕБС/ОЕБС је одржавала контакт са невладиним организацијама, првенствено по питању активности које су се односиле на људску димензију. Са проширењем задатака ОЕБС-а на превенцију конфликта и управљање кризама, допринос невладиних организација у тим пољима постаје све значајнији.

Без обзира на различитости невладиних организација, ОЕБС никада не прави разлику између њих и увек заузима недискриминирајући приступ. Потенцијални допринос ОЕБС-у од стране невладиних организација, може бити описан на следећи начин: (1) невладине организације могу промовисати циљеве ОЕБС-а, развити поверење у ОЕБС и освојити јавну подршку за његове активности; (2) оне могу проширити ОЕБС идеје и подржати га у његовим нормативним активностима; (3) могу надгледати имплементацију ОЕБС обавеза, посебно оних које се односе на људску димензију; (4) оне могу преузети активности сарадње у људској димензији (надгледање избора, савети у области легислативе), као и на осталим пољима; (5) могу бити ангажоване у реализацији задатака који се односе на спречавање конфликта и управљање кризама, посебно кроз незванично посредовање и заједнички дијалог; (6) оне могу бити од помоћи у процесу обуке особља ОЕБС-а и у обезбеђењу информација, као и осталих пратећих материјала; (7) могу обезбедити научну експертизу у свим областима ОЕБС активности; (8) сарадња са невладиним организацијама може да допринесе додатним финансијским, организационим и људским капацитетима у процесу реализације задатака ОЕБС-а.

На крају, у погледу односа невладиних организација са ОЕБС-ом, потребно је нагласити једно ограничење. ОЕБС је међународна организација, а невладине организације су ван државне структуре, тако да процес доношења одлука није отворен за невладине организације.

Литература

1. Вукадиновић, Радован: *Политика и дипломација*, Загреб, Политичка култура, 2004.
2. Димитријевић, Војин: *Појам безбедности у међународним односима*, Београд, Савез удружења правника Југославије, 1973.
3. Marpendere, Jaffrey: „Track One and a Half Diplomacy and the Complementarity of Tracks“, *Culture of Peace Online Journal* 2 (1) www.copoj.ca/pdfs/Jeffrey.pdf.
4. Мирковић, Ђорђе: уред. *Политичка енциклопедија*, Београд, Савремена администрација, 1975.
5. Nan, Allen Susan, *Track 1 Diplomacy*, (2003) www.beyondintractability.org/essay/track1_diplomacy .

6. Notter, James and Diamond, Louise: *Building Peace and Transforming Conflict: Multi-Track Diplomacy in Practice*. Arlington: Institute for Multi-Track Diplomacy, 1996.

7. Павловић, Вукашин: *Цивилно друштво и демократија*, Београд, ЈП Службени гласник, 2006.

8. Петровић, Ђера Славољуб: *Дипломатски практикум*, Београд, D.T.A. TRADE, 2001.

9. Симић, Драган: *Наука о безбедности – савремени приступи безбедности*, Београд, Службени лист СРЈ и Факултет политичких наука, 2002.

10. Стефановић, Јелица: *Дипломатија у међународним односима*, Београд, Факултет политичких наука и Чигоја штампа, 2008.

11. Hsuing, C. James: *Comprehensive Security: Challenge For Pacific Asia*, New York: New York University, 2004. http://www.nyu.edu/gsas/dept/politics/faculty/hsiung/comp_sec.pdf.

12. Шаховић, Милан. ур.: *Међународно право и југословенска криза*, Београд, Институт за међународну политику и привреду, 1996.

13. *Final act*, CSCE, Helsinki, 1975.

14. Olaf Palme Commission: *Common Security: A Blue Print for Survival - Report of the Commission Disarmament and Security Issues*, New York, Simon & Schuster, 1982.

15. *Concluding Document*, Follow-up Meeting 1980–1983, CSCE, Madrid, 1983.

16. *Concluding Document*, Follow-up Meeting 1986–1989, CSCE, Vienna, 1989.

17. *Document of the Copenhagen meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, Second Conference on the Human Dimension of the CSCE, Copenhagen, 1990.

18. *Charter of Paris for a New Europe*, CSCE Summit, Paris, 1990.

19. *Document of the Moscow Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE*, Conference on the Human Dimension, CSCE, Moscow, 1991.

20. *Summary of Conclusions*, Second Meeting of the Council, CSCE, Prague, 1992.

21. *Prague Document on Further Development of CSCE Institutions and Structures*, Second Meeting of the Council, CSCE, Prague, 1992.

22. *Helsinki Document 1992 – The Challenges of Change*, Summit, CSCE, Helsinki, 1992.

23. *Summary Conclusions*, Third Meeting of the Council, CSCE, Stocholm, 1992.

24. *The CSCE as a Community of Values*, Third Meeting of the Council, CSCE, Stocholm, 1992.

25. *Declaration on aggressive nationalism, racism, chauvinism, xenophobia and anti-semitism*, Fourth Meeting of the Council, CSCE, Rome, 1993.

26. *Exploring the Potential for Collaboration by the CSCE and NGOs on Preventive Diplomacy*, StadSchlaining, 1994.

27. *Budapest Document 1994 – Towards a Genuine Partnership in a New Era*, CSCE Summit, Budapest, 1994.

28. *Study of on Enhancement of NGO Participation*. Vienna: OSCE Documentation Section, September 1995). <http://www.gdrc.org/ngo/ngo-enhance.html>.

29. *Decision on a Common and Comprehensive Security Model for Europe for the Twenty-First Century: A New Concept for a New Century*, Fifth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Budapest, 1995.

30. *The Security Model Discussion 1995-1996 (Report of the Chairman-In-Office to the Lisbon Summit)*, Review Meeting 1996, OSCE Lisbon, 1996.

31. *Lisbon Document 1996*, Summit, OSCE, Lisbon, 1996.

32. *Decision on guidelines on an OSCE Document-Charter on European Security (MC(6).DEC/5)*, Sixth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Copenhagen, 1997.

33. *Status report by the Chairman of the Permanent Council on the Security Model discussion in 1997*, Sixth Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Copenhagen, 1997.

34. *The United States Security Strategy for the East Asia-Pacific Region*. Washington DC: The Secretary of Defence, 1998. <http://www.dod.mil/pubs/easr98/easr98.pdf>.

35. *Strategic Trends*. Shrivenham: Joint Doctrine&Concepts Centres, Ministry of Defence, UK, 2003.

36. *OSCE Strategy Document for the Economic and Environmental Dimension*, Eleventh Meeting of the Ministerial Council, OSCE, Maastricht, 2003.

37. *The OSCE Concept of Comprehensive and Cooperative Security – An Overview of Major Milestones*. Vienna: OSCE Secretariat, 2009.